

ONA TILI DARSLARIDA BO'G'IN KO'CHIRISH QOIDALARINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TA'LIM METODLARI (5-SINF ASOSIDA)

Abdulazizova Muslima

Namangan davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich

UZB-DU-24 guruhi talabasi

Ilmiy rahbar: Matluba Ulkanboyeva

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD)

Namangan davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-sinf ona tili darslarida bo'g'in ko'chirish qoidalarini o'qitishning zamonaviy metodlari ilmiy-metodik jihatdan yoritiladi. Interfaol yondashuvlar, o'yinli metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quvchilarning savodxonligini oshirish, mantiqiy fikrlashini rivojlantirish hamda mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: bo'g'in, bo'g'in ko'chirish, ona tili, savodxonlik, interfaol metod, AKT, 5-sinf, metodika.

Ona tili ta'limi o'quvchilarning savodxonligini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, yozma nutqni to'g'ri tashkil etish, so'zlarni xatosiz yozish va matnni savodli ko'chirish ko'nikmalarini rivojlantirishda bo'g'in ko'chirish qoidalarini o'rgatish alohida ahamiyat kasb etadi. Bo'g'in — bu so'z tarkibidagi tovushlarning bir nafasda talaffuz qilinadigan qismi bo'lib, uni to'g'ri ajratish o'quvchilarning fonetik bilimlarini mustahkamlash bilan birga yozuv madaniyatini ham shakllantiradi. 5-sinf bosqichi esa boshlang'ich ta'limda olingan bilimlarni mustahkamlash va tizimlashtirish davri bo'lib, bu davrda o'quvchilar mustaqil fikrlashga, bilimlarni tahlil qilishga va amaliyotda qo'llashga o'rgatiladi. Shu sababli bo'g'in ko'chirish qoidalarini o'qitishda an'anaviy tushuntirish bilan cheklanib qolmasdan, zamonaviy ta'lim metodlaridan foydalanish dolzarb hisoblanadi.

Bo'g'in ko'chirish qoidalarini o'rgatish jarayonida o'qituvchi mavzuni sodda va tushunarli tarzda bayon etishi zarur. Masalan, so'zlar bo'g'inlarga ajratilib ko'chirilishi, bir harfli bo'g'in alohida qoldirilmasligi, undoshlarning birikib kelishi holatlarida ajratish qoidalari, shuningdek, ikki unlining yonma-yon kelishi kabi holatlar misollar asosida tushuntiriladi. Bunday yondashuv o'quvchilarning mavzuni osonroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Biroq zamonaviy pedagogika talablariga

ko'ra, o'quvchi faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lishi zarur. Shu bois dars jarayonida interfaol metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Masalan, "aqliy hujum" metodi orqali o'quvchilarga "So'zlar qachon ko'chiriladi?" kabi savollar berilib, ularning erkin fikrlashi rag'batlantiriladi. Bu metod o'quvchilarning mavjud bilimlarini faollashtiribgina qolmay, yangi mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otadi va ularni dars jarayoniga jalb etadi. "Klaster" metodi esa mavzuni tizimli ravishda tushunishga xizmat qiladi: o'quvchilar markazga "Bo'g'in ko'chirish" tushunchasini yozib, uning atrofida qoidalarni joylashtiradilar, bu esa ularning vizual xotirasini rivojlantiradi hamda mavzuni yaxlit holda anglashga yordam beradi. "Insert" metodi orqali o'quvchilar o'z bilimlarini baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar, ya'ni ular matn bilan ishlash jarayonida yangi ma'lumotlarni, tushunmagan joylarini va oldindan bilgan bilimlarini ajratib ko'rsatadilar, bu esa refleksiv fikrlashni shakllantiradi.

O'yinli metodlar ayniqsa 5-sinf o'quvchilari uchun samarali hisoblanadi. "Kim tez?" o'yini orqali o'quvchilar berilgan so'zlarni tezkor tarzda bo'g'inlarga ajratadilar, bu jarayon raqobat muhiti yaratib, ularning diqqatini jamlashga yordam beradi. "Juftlikda ishlash" metodi esa o'quvchilarni o'zaro hamkorlikka o'rgatadi, ular bir-biriga so'zlar berib, bo'g'inlab ko'chirishni tekshiradilar, bu orqali nazorat va o'z-o'zini tekshirish ko'nikmalari rivojlanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham zamonaviy darsning ajralmas qismiga aylangan bo'lib, slaydlar, animatsiyalar va interaktiv testlar orqali mavzu yanada tushunarli, qiziqarli va esda qolarli tarzda yetkaziladi.

Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim jarayonida yana bir qator samarali metodlardan foydalanish mumkin. Masalan, "Baliq skeleti" (Fishbone) metodi yordamida o'quvchilar bo'g'in ko'chirishdagi xatolar sababini aniqlashga o'rganadilar. Doskaga skelet shakli chizilib, uning "boshi"ga muammo (noto'g'ri ko'chirish), "suyaklari"ga esa xato sabablar (qoidani bilmaslik, diqqat yetishmasligi) yoziladi. Bu metod tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

"Rolga kirish" metodi orqali o'quvchilar o'zlarini o'qituvchi yoki tekshiruvchi sifatida tasavvur qilib, boshqalarning ishini baholaydilar. Masalan, ular noto'g'ri yozilgan so'zlarni to'g'rilaydi va sababini tushuntiradi. Bu esa mas'uliyat hissini oshiradi va bilimni mustahkamlaydi.

"Zanjir" metodi ham samarali bo'lib, bunda o'quvchilar navbatma-navbat bir so'zdan boshlab uni bo'g'inlarga ajratib davom ettiradilar. Bu usul diqqatni jamlash va tezkor fikrlashni rivojlantiradi.

"Konseptual jadval" metodi orqali turli so'zlar bo'g'in tuzilishiga ko'ra taqqoslanadi. Masalan, ochiq va yopiq bo'g'inli so'zlar jadvalda ajratib ko'rsatiladi. Bu esa mavzuni chuqurroq anglashga yordam beradi.

“Mini loyiha” metodi yordamida o‘quvchilar kichik guruhlarda ishlaydi va berilgan matndan bo‘g‘in ko‘chirishga oid misollarni topib, ularni tahlil qiladi hamda natijani taqdim etadi. Bu usul mustaqil izlanish va taqdimot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

“Debat” (bahs-munozara) metodida esa o‘quvchilar ma’lum bir qoida yuzasidan fikr almashadilar. Masalan, murakkab so‘zlarni bo‘g‘inga ajratishning to‘g‘ri varianti haqida bahslashadilar. Bu metod tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi va o‘quvchilarni o‘z fikrini asoslashga o‘rgatadi.

Yana bir samarali usul “Top va joylashtir” o‘yini bo‘lib, bunda o‘quvchilarga bo‘g‘inlarga ajratilgan qismlar beriladi va ular to‘g‘ri so‘z hosil qilishi kerak bo‘ladi. Bu metod o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Shuningdek, “Qiziqarli test” metodi orqali o‘quvchilarga interaktiv savollar berilib, ular darhol natijani ko‘rish imkoniga ega bo‘ladilar. Bu esa o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Ko‘rinib turibdiki, zamonaviy metodlar uyg‘unligida tashkil etilgan dars o‘quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va bo‘g‘in ko‘chirish qoidalarini chuqur o‘zlashtirishga xizmat qiladi.

Darsni samarali tashkil etish uchun uning bosqichma-bosqich rejalashtirilishi muhimdir. Tashkiliy qismda o‘quvchilar darsga tayyorlanadi, o‘tgan mavzuni takrorlash orqali bilimlar faollashtiriladi, yangi mavzu tushuntiriladi, mustahkamlash bosqichida esa mashqlar va o‘yinlar orqali bilimlar mustahkamlanadi. Baholash jarayonida o‘quvchilar rag‘batlantiriladi, uyga vazifa esa o‘zlashtirilgan bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Zamonaviy metodlardan foydalanish natijasida o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi ortadi, ular mustaqil fikrlashga o‘rganadi, bilimlarni chuqurroq o‘zlashtiradi va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Ayniqsa, interfaol va o‘yinli metodlar orqali murakkab qoidalar ham oson o‘zlashtiriladi. Bu esa ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili darslarida bo‘g‘in ko‘chirish qoidalarini o‘qitishda zamonaviy ta’lim metodlaridan foydalanish muhim pedagogik ahamiyatga ega. Bunday yondashuv o‘quvchilarning savodxonligini oshiradi, ularning tafakkurini rivojlantiradi va dars jarayonini qiziqarli tashkil etishga yordam beradi. Shu bois o‘qituvchilar innovatsion metodlardan keng foydalanishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Safo Matchonov. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2010.
2. Qudrat Yo‘ldoshev. Ona tili ta’limi asoslari. – Toshkent, 2008.
3. Nizomiddin Mahmudov. Til va nutq madaniyati. – Toshkent, 2012.
4. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Davlat ta’lim standarti. – Toshkent, 2021.